

Help, het heidehaantje

Het heidehaantje, foto Herman Veerbeek-Haarlo.

In de afgelopen decennia was er vaak en op uitgebreide schaal een bruinverkleuring van de heide te zien. Niet alleen in natuurterreinen was dat het geval, maar ook de heideperceeltjes op de golfbanen bleven niet gespaard. Vooral de afgelopen jaren was het weer eens heftig. Dit verschijnsel is het gevolg van aantasting door het heidehaantje (*Lochmaea suturalis*). Het afsterven van de heide wordt gevolgd door vergrassing van de heide.

Auteur: Henk Vlug, Insect Consultancy

Op heide komen veel soorten insecten voor. Alleen in Engeland al zijn er zo'n honderd verschillende rupsen van vlinders op heide aangetroffen. Rupsen en andere insectenlarven die zich met heide voeden, zijn zelden of nooit desastreus voor de heide. Meestal zorgen ze zelfs voor een goede verjongde groei van de plant.

Waarnemingen

Het heidehaantje komt van nature in geheel Noord-West Europa voor. Vroeger, toen de heide nog geplagd werd, was het heidehaantje een gewone verschijning, maar als plaag was het van beperkte omvang. Ook in de periode daarna, toen de heide voor verjongingsdoeleinden afgebrand werd, vormde het heidehaantje geen probleem. Tegenwoordig is de brandweer niet erg gelukkig met het branden van de heide en geplagd wordt er ook niet meer. Hierdoor kunnen de populaties van deze kever zich goed uitbreiden. Zoals zo vaak en met zoveel insecten het geval is, kent het heidehaantje ook sterke schommelingen in de populatie. Een aantal jaren

vormen ze een probleem, om vervolgens voor langere tijd bijna geheel te verdwijnen. Dit laatste is slechts een oppervlakkige waarneming, omdat er geen serieuze tellingen gedaan zijn aan de heidehaantjes gedurende de laatste dertig jaar. Wel is uit gegevens bekend dat ze talrijk waren in de jaren 1927, 1945 en 1967. In de jaren tachtig werd bij het voormalige Instituut voor Plantenziektenkundig Onderzoek in Wageningen de invloed van luchtverontreiniging op het heidehaantje bestudeerd. De toename van het heidehaantje werd onder andere toegeschreven aan de toename van de depositie van stikstof (luchtverontreiniging). Daarna is de belangstelling enigszins verdwenen door de afname van de populatie, terwijl dit onderwerp nu weer actueel is.

Opvallende kever

Het heidehaantje behoort tot de keverfamilie van de haantjes (Chrysomelidae). Dit zijn planteneters en elke soort eet slechts één bepaalde groep van voedselplanten (oligofaag). Het heidehaantje

vreet dan ook uitsluitend heide (Calluna-soorten). Het is een kleine kever van ongeveer 6 mm lang. De kever is opvallend geelbruin met een zwarte kop en een dichte structuur van kleine putjes op de dekschilden. De larve is vrij week en geelgroen met zwarte vlekjes. De kevers laten zich bij de geringste verstoring vallen en zijn dan goed verborgen in de strooisellaag. Het heidehaantje heeft als volgroeide kever een rijpingsvraat op de heide vanaf luchttemperaturen van ongeveer 10 °C, maar vooral bij temperaturen van zo'n 18 °C. Met name de sappige groene toppen worden gegeten tijdens de hoofdvlucht in april en mei. De schade ten gevolge hiervan is duidelijk merkbaar door het verbruinen van de toppen. De vlucht gaat meestal de rest van de zomer door op een laag niveau, met een kleine opleving in het begin van september. Gedurende de periode van de hoofdvlucht kunnen dichtheden bereikt worden van 2.000 kevers per m². De kevers vliegen niet actief in een bepaalde richting, maar worden passief door de wind meegevoerd, soms over afstanden van vele kilometers. Eieren

worden gelegd in de strooisellaag, bij voorkeur in de daar voorkomende mossen. De larven uit de in mei gelegde eieren vinden een sappige, pas uitgelopen heidestruik waaraan ze zich tegoed doen. De grotere larven vreten later in het jaar vooral aan de oudere, drogere delen aan de basis van de plant. Daarbij wordt de stengel 'geringd' door het wegvreten van de bast. Hierdoor ontstaat een remming op de wateropname uit de bodem, zodat de plant door verdroging sterft. Ook oppervlakkig kunnen de larven aan de wortels vreten. Vanaf midden augustus vliegt de tweede generatie kevers, maar massale vluchten zoals in mei worden dan niet meer waargenomen. De larven overwinteren in de strooisellaag.

Er is verwarring over de overwintering van het heidehaantje. Sommige bronnen vermelden dat de larven overwinteren. Onderzoek in Engeland heeft echter aangetoond dat de kevers overwinteren. Een fenomeen dat bij meer kevers voorkomt is dat de vliegspieren tijdens de eerste fase van het volgroeide dier worden opgebouwd, maar tijdens de reproductie - dus na de paring of gedurende de paringstijd - weer worden afgebouwd. Bij dit laatste komen eiwitten beschikbaar, die gebruikt worden voor de productie van eieren.

Invloed op populatie

Het wisselen van de populatiegrootte van insecten (vaak periodiciteit genoemd) kan diverse oorzaken hebben. Als ter plaatse het voedsel op is, loopt de populatiegrootte terug. Bij zeer hoge dichtheden in de populatie treden meestal ziekten op. Bij het heidehaantje worden de populaties voornamelijk gereguleerd door een specifieke insecten-parasitaire schimmel (*Beauveria bassiana*). Parasieten zijn bekend, zoals een kleine sluipwesp uit de groep van de superfamilie Chalcidoidea: *Asecodes mento*. Ook de kleine sluipvlieg *Degeeria collaris* kan een bescheiden rol spelen in de beheersing van de populaties. Er is een lieveheersbeestjessoort die leeft van bladluizen, maar zich ook kan voeden met de eieren en de larven van het heidehaantje. Andere bekende predatoren van de larven zijn roofwantsen.

Een grote populatie kevers (met de larven) resulteert in een grote productie van uitwerpselen, die samen met de ter plaatse gestorven kevers de bodem voedselrijk maken. Bij een samengaan met een depositie van stikstof uit de lucht wordt de bodem zo voedselrijk dat de grassen zich daardoor kunnen uitbreiden,

Larve van het heidehaantje. foto Herman Veerbeek-Haarlo.

terwijl de begroeiing door heide afneemt door de kevervraat. Op deze wijze vindt vergrassing van de heide plaats. Nog afgezien van de cosmetische schade veroorzaakt deze vergrassing misschien wel de grootste schade in onze heidevelden.

Bestrijding

Bestrijding door middel van chemische middelen is niet erg elegant in een natuurgebied. Bovendien zullen de natuurlijke vijanden dan ook niet gespaard worden. Het branden van de heide zou goed werken, maar is in de meeste gevallen niet acceptabel. In de winter branden geeft wel een goed resultaat omdat de larven van het heidehaantje overwinteren in de strooisellaag die dan ook mee verbrandt. Omdat kleine heideplanten erg gevoelig zijn voor de vraat van het heidehaantje, moeten we zorgen voor een heidebestand van sterke, goed groeiende

planten. Dit kan bereikt worden door maaien in een rotatiecyclus van drie tot vijf jaar. Het is altijd moeilijk om het nut van schadelijke insecten te ontdekken. In sommige gebieden hebben de korhoenders een voordeel. Zij zijn verzot op de kevers en hun larven. In Nieuw-Zeeland is heide geïntroduceerd om, eveneens geïntroduceerde, ganzen te voeden die als jachtwild bedoeld waren. Met de ganzen lukte het niet erg, maar de heide heeft zich daar als een plaag ontwikkeld. Daar worden heidehaantjes in dit geval gebruikt als biologische onkruidbestrijders. Op onze golfbanen zie ik de voordelen nog niet direct zitten. Wilt u geen maatregelen treffen, beschouw heidehaantjes dan als een natuurlijk fenomeen dat er gewoon bij hoort.

Het heidehaantje (*Lochmaea suturalis*) kan de oorzaak zijn van het afsterven van heide.